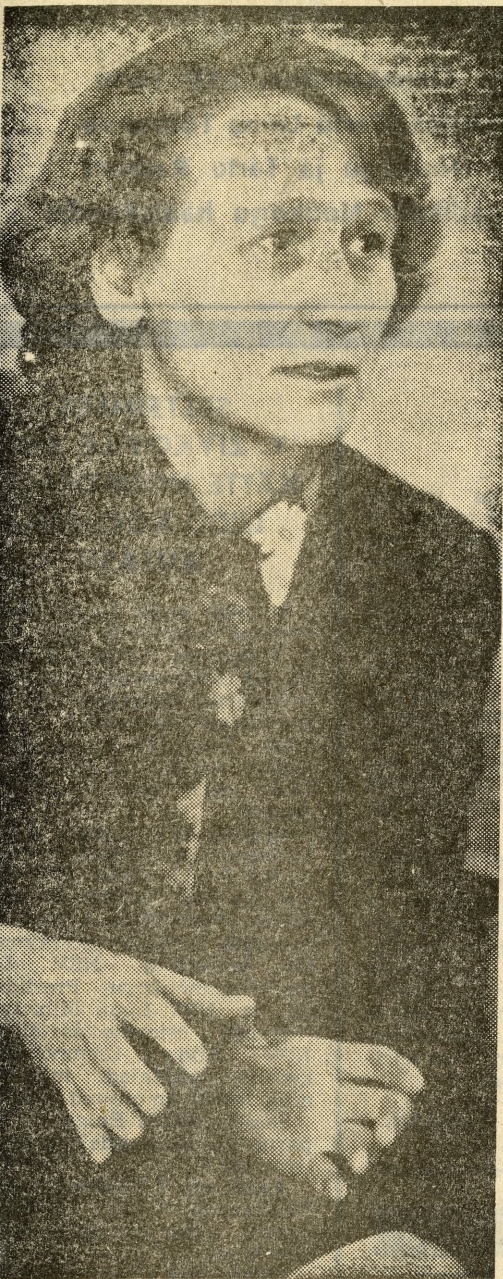
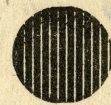

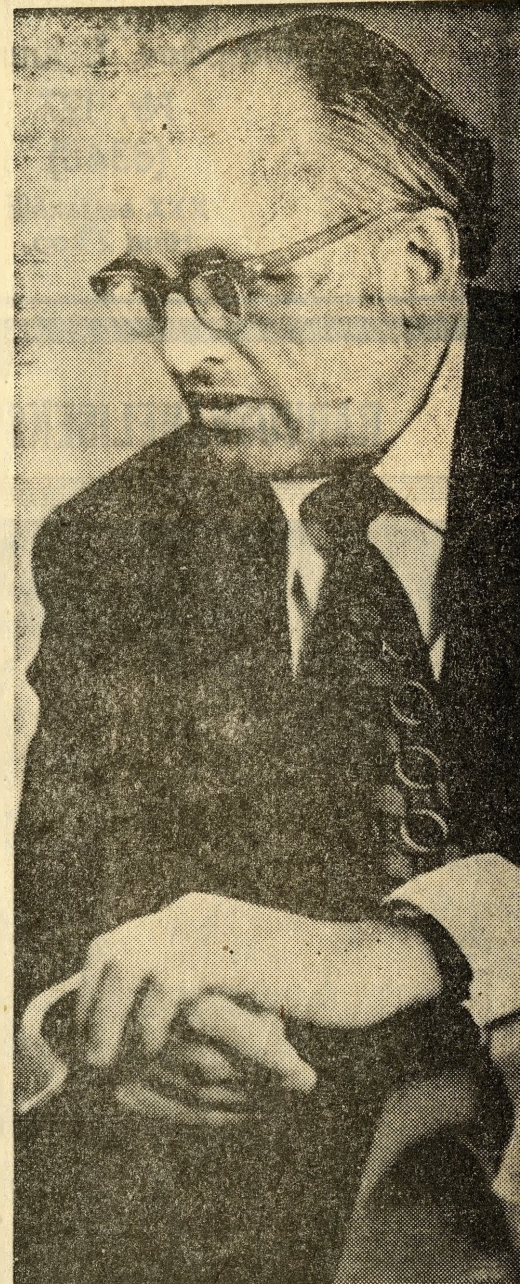
**LIA
PAAVER**

DIALOG

Täna ses kahekõnes on partneriteks Miina Härma nimelise 2. keskkooli õppeala asedirektor, Eesti NSV teeneline õpetaja Lia Paaver ja rajooni haridusosakonna juhataja Valdur Lulla, kes samuti on olnud pikka aega tegevõpetaja ja koolijuht. Neid virgutas mõtteid vahetama akadeemik Heino Liimetsa vestlus lugejaga «Keskhariduse kvaliteedist», mis ilmus 13. mai «Edasis».

**VALDUR
LULLA**

L. P.: Kas ei ole kummaline kõnelda hariduse kvaliteedist? Hariduse kvaliteet on õppuri või kooli lõpetanu, seega siis inimese kvaliteet. On's ühiskonna silmis üks töötaja teisest kvaliteetsem? Täpsustan. Poisist, kes koolis õppis hädaga pooleks kolme miinuse peale, võib pärast lõpetamist saada kõigi poolt austatud traktorist, treial — suurepärane ning ühiskonnale väga vajalik töömees. Hea transporditööline, küti, majahoidja täidab ühiskonnas oma ja kahtlemata hädavajalikku funktsiooni. Kus on siin siis mittekvaliteetsus?

Kvaliteedist kõneldes püstitame ülivõrdelisi nõudmisi: inimene olgu kõva töömees, kehaliselt, vaimselt ja esteetiliselt hästi arenenud, viisakas, kõigeks valmis ja võimeline ja peab, nagu akadeemik Heino Liimets ütles, permanentselt, s. t. kunni surmani õppima. Aga elu on oma nõudmistelt märksa tagasihoidlikum, üheplaaniilisem. Elus saab läbi ka vähe-ma hulga positiivsete omadustega.

V. L.: Inimesel peab ometi olema ideaal, mille poole püüda! Me kipume kvaliteedi- ja igakülg-susnõuet ka igapäevatus normiks pidama. Ideaal on tähis, mille poole õppe- ja kasvatustöös püüdleme. Püüd-leme läbi argiraskuste ja -hädade, viltulöömis-te ja tagasilanguste. Kui meil ideaali või mudelit või malli ees ei oleks, jääks meie tegevus sihituks. On õpetajaid, kes peavad kooli-reeglite, programmi-nõuete punktuaalset täitmist igapäevase kooli-elu normikäitumiseks. Pigem on needki püüdlemisvajalik ideaal. Igakülgsest arenenud isiksuse kujundamine on meie kooli ette seatud kvaliteediideaal. Oleks naiivne praegu uskuda selle sihi saja-protsendilist saavutamist. Kuid püüdlema selle poole peame.

L. P.: Ja ometi pole ma nõus, et hariduse kvaliteedist kõneldakse samatahenduslikult kui toodete kvaliteedist: mark külge ja valmis! Igakülgse ideaal on ju hea, kuid ärgem seda absolutiseerigem! On ju tänapäevalgi sünnipäraselt igerikke inimesi, kellest nende vaimsed võimed lubavad loota võrdt teadlast, heliloo-jaid, kunstnikke. Inimesel võib isiksuseks küllaltki palju puudu jääda, ometi täidab ta oma funktsiooni ühiskonnas hästi. Rakendusvõimalusi jätkub kõigile.

V. L.: Ma arvan, et tulevikühiskonda polegi mõeldud standardsete ideaalinimeste ühiskonnana. Ühel inimesel on ühed omadused ülekaalus, teisel teised, kolmandal kolmandad ja see tagab ühiskonna igakülgse,

L. P.: Siis peaksime ka õppe- ja kasvatustöös mõõn-dusi tegema. Absoluutse ideaali taotlemine traameerib vähemsuutlikke, tekitab alaväärsust, frustratsiooni. Liiga kõrgele upitatud latist ei hakka kõik üle püüd-magi.

V. L.: Selles on teil õigus. Keskkool pole oma uutesse ülesannetesse veel sisse elanud, mistõttu tuleb ette nii nõuetega ülepakkumist kui ka vähenõudlikkust. Keskkool on küll kaotanud oma endise utili-taarse funktsiooni —

valmistada noori ette kõrgkooliõpinguks —, kuid pole kohanenud andma ettevalmistust nii kõrgkooliõpinguks kui ka eluks. Me tahaksime näha keskkooli lõpetanuid suutlikena tulema iseendaga rahuldavalt toime, seda eriti tööst vabal ajal. Ühiskonna arenedes kasvab vaba aja osakaal veelgi. Karl Marxile kuulub ütlus: vaba aeg on inimese arenguruum. Koolist oleneb, et see ei jääks tühiroomiks. Koolist oleneb, kas noore isiksuse struktuuris on kõik komponendid kooskõlas. Inimene võib olla väga tark, hea kunstimaitsega, kehaliselt arenenud, poliit-tehniliste oskustega...

L. P.: ... aga ta ei taipa vanakest üle tiheda liik-lusega tänava aidata, tema rasket kotti kan-da.

V. L.: Ja jõudsimegi ühisele seisukohale — kui inime-ne pole kõlbeliselt arenenud, ei saa me kõnelda isiksuse harmooniast, ei saa kõnelda isiksusest. Positiivsete eluhoiakute väljakujunemine, valmisolek luua väärtusi oleneb ikkagi õppe- ja kasvatustöö kvaliteedist.

L. P.: Tahan siiski teie optimismile pipart raputada. Tegelikult ei juhtu ju midagi, kui kõlbelised omadused on kasinad, kui inimene ei taipa olla teiste vastu viisakas, kui ta ei käi teatris, ei mõista muusikat. Ka akadeemik võib kolm-neli korda oma abielu lahutada, lapsed teiste kasvatada jätta. Kuid tema kvaliteediga on üldsus endiselt rahul.

V. L.: See on praktilise elu keerukaimad dilemma-sid, mis ometi tuleb aja jooksul lahendada. Inimese kui isiksuse, kui ühiskonnaväärtusliku isiksuse kõlbeline pale ei ole tõepoolest alati veel soovikohane. Kuid me ei tohi sellepärast maha salata oma ideaale, neist loobuda. Vastu-pidi. Me peame varustama inimesi selliste isiksuseomadustega, mis aitaksid tal ennast võita, oma puudustest ja pa-

hedest jagu saada. Just see kõlbeline mina, mis virgutab inimest iseenda kallal tööd tegema, positiivset eluhoiakut töö, kodu ja kaasinimeste suhtes süvendama, annabki inimesele tema väärtuse, kvaliteedi. Kui kasvatussüsteem pole inimeses seda kõlbelist mina kultiveerinud, tekivadki hilisemas elus raskused, mis isiklikest kasvavad üle ühiskondlikeks. Mitu korda lahutunud akadeemikul ehk pole neist lahutustest midagi, kuid tema mahajäetud perekondadel on palju hingelisi traumasid...

L. P.: ... mis laste kaudu meile kooli tuuakse, ja kool peab olema arst, kes need välja ravib, kes traumeerituistki peab harmoonilised isiksused kasvatama. Elu silmas pidades peaksime siiski ka sellele mõtlema, et ei tekiks liiga suur vahe ideaali ja tegelikkuse vahel, vahe, millest kasvatustöö ei suuda silda üle ehitada.

V. L.: Ilmselt oleme juba kokku leppinud koolikvaliteedi (inimese kvaliteedi) nõude vajalikkuses ja otsime nüüd selle saavutamise võimalusi. Milliseid võimalusi kätkeb kooliõpetus ja -kasvatus?

L. P.: Võrdleksin meie praegust üldhariduskooli kokaga, kes karbonaadi-liha, muud head tükid ja rupskid hakkmasinast läbi ajab ja ainult hakkšnitslit valmistab. Liiga ühetaolisteks kipume inimesi nudima (selle probleemi tõstatasid Inge Unt ja Heino Liimets oma dialoogis «Kool aastal 2000»). Nudimine leiab aset nii õppe- kui kasvatatusprotsessis, mis esitab kõigile õpilastele ühesugused nõuded. Kõigile mõõdame kõike ühe mõõdupuuga. Ka õpetamise ja kasvatamise meetodid on sarnased. Individuaalseid võimeid, andekust, pole praeguse õpikoormuse, klassi suuruse ja ruumikitsikuse

juures võimalik ei määrgata ega välja arendada. Veelgi enam teeb kahju see, et näiteks matemaatikas andekas õpilane peab ennast vintsutama luuletuste päheõppimisega, selle asemel et oma matemaatikaannet võimalikult välja arendada. See on ka ehk üks põhjusi, miks poisid üldhariduskoolis ei edene tüdrukutega võrdselt või kipuvad sealt lahkuma. Nende kohusetunne ei ole nii arenenud, et lasta end valmisvormi suruda. Arvan, et kvaliteeti tuleks koolis taotleda õpilaste isikupäraseid võimeid silmas pidades, neile tuginedes.

V. L.: Tänapäeva üldhariduskool on siiski hakanud õpilaste huve ja kalduvusi rohkem arvestama. Ma mõtlen eriklasse, kus käib süvendatud õpetamine huviaines.

L. P.: Seejuures ei tehta mingeid mööndusi teistes ainetes. Võõrkeeles erikoolis lisandub üldkohustuslikele tundidele 8 tundi eriainet nädalas, kuid põrmugi ei vähene üldkoormus; ühtki teist ainet ei tohi õpilased oma huviaine kõrval vähem teada, ühtki normi ei tohi täitmata jätta.

V. L.: See on üldhariduskooli diferentseerimise probleem, mille juurde jookseb kokku enamik kooliprobleeme. L. Brežnev märkis oma aruandekõnes NLKP XXV kongressile üldhariduskooli täiustamise vajadust. See on 10. viisaastaku kooliülesandeist tähtsaimaid. Ilmselt on üks täiustamise võimalusi just üldhariduskooli diferentseerimine.

L. P.: Võimalused peaksid enne loodud olema, alles siis tohiksime loota tulemust — koolikvaliteeti —, mitte aga vastupidi: seame kõrgendatud nõudmised ja loodame, et võib-olla luuakse ka realiseerimisvõimalused.

V. L.: Koolikvaliteedi realiseerimine sõltub ka programmidest. Teatavasti vaadatakse praegu kooliprogrammid lä-

bi nende mahu normaliseerimise sihiga. Ilmselt oleks ennatlik loota erialateadlaste teadlikkusele — keegi ei taha oma eriala mahtu vabatahtlikult vähendada, pigem vastupidi —, rohkem tuleks programmikomisjonides kasutada pedagoogikateadlaste abi. Akadeemik Heino Liimets pakkus koolikvaliteedi tõstmise üheks võimaluseks seoste loomise õppeainete vahel.

L. P.: Programmid iseenesest ehk ei kammitsegi. Antagu õpilastele ja nende vanematele valida, millist aineotsükli õppida süvendatult, millega tutvuda. On aineid, mida sugugi kõigile elus vaja ei lähe. Ma ise õpetan üht sellist — keemiat. Kolmandikul minu õpilastest pole enamikku keemiatundides õpitut elus vaja läinud, aga kui palju vaeva tuli neil koolis näha, kui paljust huvitavast loobuda, kui palju kordi oma huviaine keemia tõttu hoopis õppimata jätta! Praegune keemiakursus on paljudele ajutreeninguks. Kuid ehk asendaks keemiat selles rollis märksa edukamalt mõni teine õppeaine (näiteks ladina keel)?

V. L.: Seejuures on loota senisele lisa üldistava keemiakursuse näol.

2. P.: Seda lisakursust oleks vaja vaid tulevastele arstidele, bioloogidele, agronoomidele. Vähe-malt abituriendid peak-sid ise kaasa rääkida saama, milline õpiaine-test on neile edasiõppi-mise või töö seisukohalt vajalik. Üldistava kee-mia kursus võiks olla esimene vaba valiku ai-ne üldhariduskoolis.

V. L.: Viimasel ajal on aja-kirjanduses ja kooli-sfääris laineid löönud Ukraina kooli õpetaja Šatalovi nn. intensiivse õpetamise ja kontrolli meetodid. Neis nähakse nõiavitsa kõigi kooli-probleemide lahendamiseks. Arvatakse koguni, et nende abil on kooli-kvaliteet sajaprotsendi-liselt saavutatav. Kaht-lemata on entusiastid igas koolis teretulnud ja neist on teistel õpe-tajatel palju õppida, kuid isiksuseomadused pole ülevõetavad. Iga õpetaja peab leidma oma tugevad küljed ja katsuma neid välja arendada.

Oma aimest innustunud õpetaja võib tekitada vaimse elevuse, millest jätkub ka teistesse tun-didesse. Öeldakse, et kui õpilane saab vaimutööst maitse suhu, siis on kooliedu või koolikva-liteet niisama hästi kui kindel.

L. P.: Usun sellesse tugevasse õpetajaisiksusse. Igas koolis on oma Šata-lov(id) olemas. See on koolile tõesti suur õnn. Nad loovad vaimuelevu-se nii õpetajate toas kui klassis. Kuid me ei tea šatalovluse omahinda. Ilmselt on see kõrge.

V. L.: Õpetaja töö efektiiv-sust saab mõõta ainult õpilaste teadmiste kau-du (olümpiaaditulemu-sed, kontrolltööd). Ome-ti ei peegelda nad õpe-taja töö mahtu, kuluta-tud energiat, närve, ae-ga (mida sageli pole mujalt võtta kui oma puhkuse, oma perekon-na, oma laste arvelt). Tegelikult peaks õpetaja suutma saavutada pa-rimaid tulemusi nor-maalse tööajaga. Ma ei usu, et Šatalovi meetod seda tagab. Otsigem muid võimalusi. Neid on.

Juba aastaid oleme mahutanud kapitali õppekabinettidesse, didaktistesse abimaterjalidesse, õppetehnikasse, õpetajate kvalifikatsiooni tõstmisse. See kapital peaks hakkama juba protsente andma. Õpetaja ja õpilase töö peaks muutuma produktiivsemaks, efektiivsemaks. Üks kari on siiski ees varitsemus — meie õpetajate põhikaader hakkab pensioniikka jõudma, kooli tuleb palju kogemusteta noorikelle ettevalmistus (õpetamise metoodika ja klassijuhatamise poolelt) jätab soovida.

L. P.: Olen veendunud, et kõrgkoolist tuleb teadmiste ja oskuste poolest üha paremaid spetsialiste. Aga inimeste mentaliteet on teine. Raskusi ei peeta elu ja töö normaalseks koostisosaks, ei olda valmis neid võitma, tihtipeale alistutakse võitluseta. Alistumine tähendab koolist äraminekut. Meie põlvkonnal ei tulnud sellist mõtet pähegi, ehkki raskusi, millest koolitöös üle pidi saama, polnud põrmugi vähem kui praegu. Aga nende hulgas, kes raskusi trotsides jäävad, on ka Šataloveid idanemas.

V. L.: Eks osuta alistumisvalmidus, kergema tee (palga) otsimise mentaliteet nii-öelda isiksusepraagile. Kelle süü läbi tekkis praak?

L. P.: Tean, et vihjate jälle koolile, kuid paraku ei ole kool muust ühiskonnast eraldatud. Õpetajad võivad kasvõi nahast välja pugeda, teabkõik-mis õpetamis- ja kasvatamismeetodeid kasutusele võtta, kuid niikaua, kui püsib kasvõi ainult see õlleputka Tartu jaamaesise haljasala ääres, ei suuda meie kool oma kasvatustöös praagist hoiduda. Juba sellest putkast möödakäimine mõjub õpilastesse laostavalt ja nullistab paljud kooli kasvatuspüüdlused. Aga see on vaid üks praagi põhjus.

V. L.: Kas tõstame siis õlleputkade ees käed üles?

L. P.: Meie jõud pole neist seni igatahes üle käinud.

V. L.: Ent taas kvaliteedi juurde tulles — kui see kvaliteet oleks igas inimeses ideaalilähedaselt olemas, poleks õlleputkad sellised, nagu nad on, vaid oleksid normaalsed karastusjooogi pruukimise kohad.

Elu on vastuoluline. Selle eest me ei pääse. Ja pole teada, mismoodi inimesed kasvaksid steriilses keskkonnas. Hoolimata neist ebakohtadest, millega meie kasvandikud elus kokku puutuvad, koguni just nende ebakohtade tõttu peame kooli kasvatusmõju suurendama. Peame kujundama lastes vaimseid tarbeid. Need peavad olema isiksuse struktuuris esmased, domineerivad. Siis suudetakse ka õlleputkadest laostumata mööda käia. Kogu eluaeg. Ja vaimsete tarvete kaudu käib inimese areng parema poole. Kui inimene on kasvatatud silmas pidama ja rahuldama vaid ainelisi tarbeid, toob see paratamatult kaasa isiksuse allakäigu.

L. P.: Kooli käsutuses on taas vaid verbaalsed mõjutusvahendid. Manitseme: ole hoolas, tagasihoidlik, ära priiska, ära ahnitse, ära himusta asju, mida sul pole vaja. Aga kui inimene näeb enda ümber pahesid? Pahed riivavad silma ja hinge. Me kõneleme, et joomine on halb, inetu, laostav, kuid alkoholi toodame endistviisi.

V. L.: Verbaalsetele mõjutusvahenditele on siiski toeks õpetajate eneste eeskuju, mistõttu annab eriti tunda meesõpetajate, meeseeskujude väheesus. Enamik meie koolijuhtidest on mehed. Kuid nemadki seisavad praegu õppe- ja kasvatustööst kaugel, on koormatud majandusmuredega.

L. P.: Koolijuhi autoriteetset, seltsimehelikku ja sõbralikku sõna, tema kaasamõtlemist vajavad

ühtviisi nii õpetajad kui õpilased.

V. L.: Kui koolikvaliteeti on raske määrata, siis on seda ka raske hinnata. Hiljaaegu saime kätte haridusministeeriumi ja pedagoogikaakadeemia poolt koostatud koolitöö hindamise uue juhendi. Paraku on see uus ka küllalt üldsõnaline. Eriti neis valdkondades, mida ei saa arvudesse panna. Hindajaile jääb võimalus tööd paberlikult teha, hinnatavaile võimalus ümmargust juttu veeretada, puru silma ajada. Hariduse

tõeline kvaliteet ilmneb alles aasta(kümne)te pärast. Kes võib anda garantii, et hetkehinnang on õige?

L. P.: Üks sisulise kontrolli võimalusi oleks vaadata, kuidas vastava kooli kasvandikud elus edasi jõuavad. Seda pole vist seni ükski inspektor püüdnud näha. Kontrollitakse õppe- ja kasvatustöö käiku, selleks kasutatavaid võtteid vahendeid, ürituste arvu.

V. L.: Sisulise kontrolli võimalusi on teisigi — standardiseeritud testid, kontrolltööd — ja neid kasutatakse. Kasvatustöö kvaliteedi üks mõõdupuu võiks olla erinevate kasvatuse ürituste arvuline tasakaal koolis.

L. P.: Kontrollijad just seda otsivadki. Ja hoidku, kui koolil mõni üritus mõnes kasvatusvaldkonnas tegemata on jäänud! Ometi ei peagi arvulist tasakaalu olema. Kool ise teab kõige paremini, millal forsseerida esteetilise kasvatuse üritusi, millal pöörata rohkem tähelepanu näiteks ateismile. Paraku tihtipeale ei usaldata kooli. Kõik oleneb ju õpilaskontingendist, varasemate ürituste õnnestumisest.

V. L.: Jooksva aasta kasvatustöö efekti võiks analüüsida õpilasorganisatsioonide töö kaudu: kui palju ja milliseid ülesandeid on komsomolivi või pioneeriorganisatsioon oma liikmetele andnud, kuidas on need täidetud.

L. P.: Ja taas muutub tähtsaks paber! Kõik peab olema rangelt protokollitud, alles siis võib öelda, et üritus tõepoolest oli, et ülesanne tõepoolest anti. Pioneeritöö on selle tõttu lapselikkust minevamas, muutumas täiskasvanute tegevuse matkimiseks kõigi nende protokollide ja raportitega. Ja lapsed on juba õppinud tegelikkust paberi peal ilustama, juurdekirjutusi tegema. Kontrollisüsteemi puudulikkus on mitme otsaga pahe. Ennist oli juttu, et kool võib ins-

pekteerijat tässata, kuid inspekteerijagi võib tegelikkusest mööda vaadata, kui ta kontrollib vaid pabereid. Ta võib üldse mitte tabada seda head, mis koolil korda saadetud. Kõik oleneb ju paberite vormistamisest täiusest.

V. L.: Olen veendunud, et paberiga ei kata kinni ei head ega halba, mis koolis tehtud. Paberi kontroll tagab massilisuse — see on tema eelis. Hulk koole ja hulk andmeid ühekorraga! Tegelikult elu ja töö jälgimine on aeganõudvam, nõuab täiuslikumat meetodikat.

L. P.: Kuid käesolev viisaastak on kvaliteediviisaastak. Olgu see siis ka koolide inspekteerimises nii.

V. L.: Inspekteerimise kvaliteet väljendub tagasisides kooliga: kontrollimisest tehtud asjalikud kokkuvõtted, järeldused, nõuanded, soovitusel. VÕTI ja PTUI kontrollbrigaadidest on koolidel alati kasu ja abi olnud. Viimane näide — algklasside õpilaste lugemisoskuse kontrollile järgnes teaduslik analüüs ja nõuanded, mis avalikustati. Kasu on tõusnud ülevabariigilistest kontrolltöödest, temaatilisest kontrollist koos tulemuste analüüsiga.

L. P.: Koole peaks säästetama kõikvõimalike kontrollijate risttulest. Et ei oleks nii, et ühel nädalal kontrollitakse noorte tuletõrjajate, teisel sanitaarsalkade, kolmandal noorarmeelaste tööd. Kontrolliõiguse peaks andma kas haridusosakond või -ministeerium. Et õpetajatel jääks aega lapsi õpetada.

V. L.: On olemas haridusministeeriumi juhend õpetaja tööaja ratsionaalse kasutamise kohta, mis ütleb, et õpetajat ei tohi tööst eemale kiskuda, liigse kontrollimisega ära vaevata.

Küll peaks täiuslikum olema kooli enese (direktori, õppealajuhataja, ühiskondlike organisatsioonide poolne) sisekontroll. Oleks vaja välja töötada klassivälise kasvatuse hindamise ühtsed kriteeriumid.

L. P.: Sisekontroll — jaa! Selle ülesandeks on õpetaja abistamine. Kui õpetaja ei tea, milline on tema aastase püüdluse tulemus, võib ta kaotada pinna jalge alt. Mida sisekontrollis silmas pida? Töö hinnangu aluseks võetagu õpilaste eakohane areng, suhted klassikollektiivis, õpilaste hoiakud, väärtusorientatsioonid, aasta (või mingi muu ajahüki) jooksul toimunud nihked õpilaste teadmistes, isiksuse struktuuris, suhetes. Kui soovite — kvaliteedis. Pedagoogikateadus pakub selleks tänapäeval küllaldast tuge, samuti sotsioloogia, psühholoogia.

SILVIA VISSAK
KALJO RAUA fotod